

Красота О. В.

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8840-3119>

Кирильчук О. В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1463-3952>

ІНКЛЮЗИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ ДОВІРИ В СУСПІЛЬСТВІ

Дослідження присвячено теоретичному обґрунтуванню інклюзивного підприємництва як стратегічного інструменту відновлення суспільної довіри. У роботі концептуалізовано сутність інклюзивного підприємництва та визначено його основні відмінності від традиційної та соціальної моделей. Проаналізовано категорію «довіра» як специфічного економічного активу, що визначає стійкість бізнесу, насамперед через мінімізацію транзакційних витрат. Особливу увагу приділено ідентифікації бар'єрів, з якими стикаються вразливі верстви населення (ветерани, ВПО, особи з інвалідністю), та визначенню механізмів їхньої реінтеграції у професійне середовище. Виявлено ризики імітації інклюзії та їхній деструктивний вплив на репутаційний капітал компаній. Сформульовано стратегічні рекомендації щодо впровадження принципів чесності та партисипації. Обґрунтовано візію інклюзивного підприємництва як фундаменту соціальної згуртованості та інституційної резильєнтності в контексті повоєнного відновлення України.

Ключові слова: інклюзивне підприємництво; суспільна довіра; етичні принципи бізнесу; соціальна згуртованість; безбар'єрність; ринок праці; інклюзивна політика.

Olena Krasota, Olga Kyrylchuk

Taras Shevchenko National University of Kyiv

INCLUSIVE ENTREPRENEURSHIP AS A TOOL FOR RESTORING TRUST IN SOCIETY

The relevance of the topic is due to the deep crisis of trust in modern society and the need to find new ethical business models for social recovery. The purpose of the study is to substantiate the role of inclusive entrepreneurship as a strategic tool for restoring public trust and analyse the impact of ethical principles on the economic sustainability of organizations. The work systematizes the conceptual and categorical apparatus of inclusive entrepreneurship and identifies its main differences from traditional and social models. The category of "trust" is analysed as a specific economic resource that determines business sustainability through minimizing transaction costs, consolidating reputational capital and ensuring institutional stability (resilience). The correlation between ethical business behavior and the pace of its development is proven. Special attention is paid to identifying systemic barriers faced by vulnerable segments of the population (veterans, IDPs, people with disabilities, and others) and determining mechanisms for their reintegration into the professional environment. The main ethical traps of the inclusive process are characterized and ways to avoid them are suggested to preserve reputational stability. The risks of imitation of inclusion and their destructive impact on the reputational capital of companies are identified. Strategic recommendations are formulated for the implementation of the principles of radical honesty and participation. The vision of inclusive entrepreneurship as the foundation of social cohesion and institutional resilience in the context of post-war reconstruction of Ukraine is substantiated. The practical significance of the work is determined by the possibility of implementing ethical standards in the development strategy of enterprises. The scientific novelty of the study lies in the interpretation of inclusive entrepreneurship not as a form of charity, but as a tool for building a new social agreement based on trust.

Keywords: inclusive entrepreneurship; public trust; ethical principles of business; social cohesion; barrier-free; labor market; inclusive policy.

Постановка проблеми та її актуальність. Сьогодні ми живемо в епоху глибокого дефіциту довіри. Соціальні дистанції зростають, а традиційні моделі взаємодії між бізнесом та громадою вичерпують свій потенціал. У часи воєнного протистояння та післявоєнного відновлення суспільство стає особливо чутливим до розриву соціальних зв'язків, проявів ексклюзії (виключення із суспільних відносин найбільш незахищених категорій громадян) та відповідної нерівності у розподілі доходів. У цих умовах інклюзивне підприємництво постає не як форма благодійності чи маркетинговий інструмент, а як фундаментальний механізм відновлення соціальної згуртованості. Довіра тут виступає невидимою «валютою» економіки. Коли бізнес, створюючи робочі місця, свідомо відкриває двері для тих, хто тривалий час перебував на периферії суспільних процесів – ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, фахівців старшого віку тощо – він демонструє етичну зрілість. Інклюзія стає лакмусовим папірцем цінностей і наочно демонструє ким є людина для компанії – лише ресурсом, чи вона є самоцінною. Саме інклюзивні моделі підприємництва трансформують суспільну недовіру у стійку співпрацю, роблячи етичні принципи головною конкурентною перевагою на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «інклюзивне підприємництво» є відносно новим у науковому дискурсі. Дослідження цього явища та його впливу на суспільну довіру має міжdisciplinарний характер, оскільки перебуває на перетині економіки, соціології та етики.

Фундаментальний внесок у розробку цієї теми зробили G. Shaheen, M. Tihic та A.-Q. El-Java. Попри інноваційний характер їхнього підходу, автори обмежили концепцію інклюзивного підприємництва винятково сферою бізнес-активності осіб з інвалідністю [1]. Проте в подальших наукових розвідках спостерігається перехід до охоплення значно ширшого кола суб'єктів. Зокрема, M. L. Sarhan та K. Ab. Aziz розглядають інклюзивне підприємництво як стратегію подолання системної нерівності, з якою стикаються молоді жінки на ринку праці. Автори доводять, що такі ініціативи не лише нівелюють гендерні розриви, а й стають дієвим інструментом зміцнення довіри між різними соціальними і демографічними групами [2]. Розвиваючи ідею суб'єктності, F. Greco та ін. аналізують роль літніх людей не як реципієнтів допомоги, а як активних учасників «срібного підприємництва». Автори наголошують, що такі підприємці володіють значним соціальним капіталом та репутаційною довірою, що забезпечує етичну орієнтованість та стійкість їхніх стартапів. Вагомим трендом тут визначено міжпоколінну співпрацю, яка через синергію до-

свіду та енергії молоді зміцнює міжпоколінну довіру [3].

Концептуально новий підхід представлено у дослідженні R. M. Bakker та J. S. McMullen, де проаналізовано діяльність «нетрадиційних підприємців»: біженців, осіб із фізичними або когнітивними порушеннями, людей похилого віку, колишніх засуджених. Ключовим аспектом їхньої роботи є вивчення механізмів подолання соціальної стигми та розбудова відкритих інклюзивних підприємницьких екосистем через взаємодію зі стейкхолдерами [4].

Вагомий внесок у концептуалізацію та адаптацію цих ідей до національного контексту вносять українські науковці, фокусуючись на викликах війни. Зокрема, у дослідженні А. Жуковської обґрунтовано інклюзивне підприємництво як механізм розв'язання складних соціальних проблем, що залишаються поза увагою держави та традиційного бізнесу. Авторкою проведено компаративний аналіз різних видів підприємництва, а також систематизовано його види (молодіжне, жіноче, ветеранське, «срібне»), що дозволяє чітко ідентифікувати цільові групи для залучення в інклюзивні бізнес-моделі [5]. У свою чергу, К. Краус, Н. Краус та І. Іщенко доводять, що в умовах руйнування традиційних ринків праці інклюзивні моделі формують нові можливості для самореалізації та зниження соціальної напруги. Оригінальність їхнього підходу полягає в обґрунтуванні впливу «біоцифрового соціального оновлення» на функціонування інклюзивного бізнесу в епоху проривних технологій та цифрових інновацій [6].

Поряд із академічними доробками, важливе значення мають аналітичні звіти міжнародних компаній. Експерти Deloitte у звіті “The inclusion imperative” обґрунтовують, що стратегічною умовою стійкості бізнесу до криз є формування інклюзивної культури. Вони наголошують, що успішна інклюзія можлива лише за умови розбудови довіри між керівництвом та всіма стейкхолдерами [7].

Теоретичним підґрунтям для розуміння цих процесів є праці американського соціолога та політолога Френсіса Фукуями, який розглядає довіру як центральний елемент соціального капіталу. Автор доводить, що довіра є не лише етичною категорією, а й фундаментальним економічним ресурсом, що виконує роль «соціального клею». Згідно з його концепцією, економічний успіх нації прямо залежить від здатності індивідів та інституцій до ефективної співпраці. Фукуяма визначає довіру як основу для розбудови інклюзивних, відкритих суспільств, де інновації та творчий потенціал отримують простір для розвитку [8]. Спадкоємність цих ідей простежується і в розвідках сучасних українських дослідників, які адаптують теорію довіри до реалій відновлення України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових публікацій дозволяє констатувати наявність ґрунтовних напрацювань щодо розмежування традиційного та інклюзивного (соціального) підприємництва, а також визначення кола суб'єктів інклюзії. Однак, попри значний інтерес до теми, залишається термінологічна неузгодженість між категоріями «соціальне» та «інклюзивне» підприємство, які часто помилково вживаються як тотожні. Окремої уваги потребує з'ясування ролі інклюзивного підприємництва як інструменту відновлення та збереження довіри в суспільстві, що перебуває в стані війни та готується до повоєнного відновлення.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування ролі інклюзивного підприємництва як стратегічного інструменту відновлення суспільної довіри та аналіз впливу етичних принципів на економічну стійкість бізнес-моделей.

Для досягнення поставленої мети визначено такі дослідницькі завдання:

- концептуалізувати поняття «інклюзивне підприємство», виявивши його основні відмінності від традиційних та соціальних моделей бізнесу;
- ідентифікувати головні бар'єри у професійній самореалізації вразливих груп та визначити роль інклюзивного підприємництва як механізму їхньої реабілітації та реінтеграції;
- дослідити категорію «довіра» як економічний актив, проаналізувавши її вплив на стратегічну спроможність бізнесу;
- виявити «етичні пастки» та ризики імітації інклюзії, що можуть призвести до деструктивних наслідків для суспільної довіри, та надати рекомендації щодо їх нівелювання;
- сформулювати стратегічні орієнтири та перспективи розвитку інклюзивних моделей у контексті повоєнного відновлення України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах глобальних трансформацій інклюзивність перестає бути ознакою винятковості бізнесу, трансформуючись у новий етичний стандарт. Концептуально інклюзія (від англ. “inclusion” – «залучення», «включення», «долучення») виходить за межі вузького розуміння її спрямованості лише на осіб з інвалідністю. Війна в Україні суттєво змінила соціальну структуру населення та створила нові категорії вразливих груп. Це ветерани; особи з бойовим або психологічним травматичним досвідом; внутрішньо переміщені особи; діти, які залишилися без батьківського піклування; громадяни, які втратили житло або джерела доходу тощо. В цих умовах інклюзія постає як явище, де кожна особа – незалежно від віку, статі, етнічного походження, релігійних переконань, соціального статусу, гендерної ідентичності – має доцільно рівні можливості та доступ до споживання благ і користування ресурсами, до розподілу доходів і майна; до реалізації трудового та підприємницького потенціалу, до участі в публічному управлінні та інших сферах життя суспільства [9].

Інклюзивне підприємство слід розглядати як особливу бізнес-модель, що забезпечує рівні можливості для заснування та ведення бізнесу для всіх, незалежно від їхнього походження та особистих характеристик. В сучасному науковому дискурсі усталився підхід ототожнення понять «соціальне» та «інклюзивне» підприємство. Для подолання цієї неузгодженості та уточнення термінологічних меж доцільно провести порівняльний аналіз інклюзивної моделі із традиційним та соціальним підприємством (табл. 1).

Як демонструє табл. 1, інклюзивне підприємство не лише відрізняється від традиційного, але й не є тотожним соціальному. Якщо останнє фокусується на розв'язанні конкретних суспільних про-

Таблиця 1

Компаративний аналіз традиційного, соціального та інклюзивного підприємництва

Критерії	Традиційне підприємство	Соціальне підприємство	Інклюзивне підприємство
Головна мета (місія)	Максимізація прибутку для власників	Вирішення конкретної соціальної проблеми	Усунення бар'єрів, створення рівного доступу для всіх
Роль вразливих груп	Переважно відсутні або розглядаються як робоча сила низької кваліфікації	Об'єкти допомоги або благодійності (часто дотаційні робочі місця)	Повноправні суб'єкти
Фінансова модель	Повністю ринкова	Гібридна (прибуток + гранти або пожертви)	Ринкова самоокупність (щоб бути сталим, бізнес має бути прибутковим)
Роль прибутку	Кінцева мета та показник успіху	Інструмент для фінансування соціальної місії	Засіб забезпечення фінансової незалежності та стійкості учасників
Етичний вектор	Дотримання закону	Альтруїзм та місія	Справедливість та довіра
Механізм довіри	Репутаційна довіра: базується на якості продукту та виконанні зобов'язань	Ціннісна довіра: базується на етичності та суспільній користі бізнесу	Інклюзивна довіра: базується на подоланні бар'єрів, визнанні суб'єктності та інтеграції

Джерело: сформовано авторами

блем через місію бізнесу, то інклюзивний підхід спрямований на корекцію недоліків ринку. Фахівці OECD називають інклюзивне підприємництво “missing entrepreneurs”, яке трактується як «підприємництво для тих, кого бракує» і яке реалізується через розширення економічних прав і можливостей для всіх [10].

Окремі соціальні верстви (жінки з малими дітьми, молодь без досвіду роботи, особи з інвалідністю, мігранти та інші) на систематичній основі стикаються з бар’єрами, які пов’язані з обмеженням доступу до якісної освіти та браком специфічних навичок; з відсутністю розгалужених професійних мереж та менторської підтримки; з упередженістю фінансових установ та обмеженим доступом до капіталу. У контексті післявоєнного відновлення України ці бар’єри набувають особливої гостроти для ветеранів та внутрішньо переміщених осіб. Для цих груп інклюзивне підприємництво стає не просто економічним інструментом, а механізмом соціальної реабілітації та реінтеграції.

Подолання зазначених бар’єрів можливе завдяки цілеспрямованому використанню інклюзивних інструментів державної політики, а саме:

- забезпечення безбар’єрності і архітектурної доступності (пандуси, ширина дверей, обладнання санвузлів, дублювання вивісок шрифтом Брайля тощо);
- дотримання антидискримінаційного законодавства (надання послуг всім клієнтам, незалежно від їхнього фізичного стану, когнітивних спроможностей чи інших ознак);
- формування базової цифрової доступності (контрастність, субтитри тощо);
- впровадження програм підтримки ментального здоров’я (безкоштовне відвідування психолога, відокремлені зони для відпочинку працівників);
- створення специфічних інклюзивних продуктів (меблі, зручні для літніх людей або осіб з інвалідністю, одяг без гендерних маркерів тощо);
- навчання персоналу етиці взаємодії з вразливими групами населення.

Така інклюзивна політика бізнес-організацій запускає механізм відновлення суспільної довіри, нівелює відчуття соціальної ізоляції та формує основу для суспільної згуртованості. Крім соціального ефекту, інклюзивне підприємництво генерує низку мікро- та макроекономічних переваг:

- для роботодавців – це позитивна зміна репутації компанії, зростання продуктивності праці, більша залученість працівників до командних процесів, оптимізація взаємодії в колективі, покращення процесу ухвалення рішень, кращі шанси на виграш у тендерах тощо;
- для місцевих громад, конкретного регіону та держави – це створення гідних робочих місць для

вразливих верств, скорочення бідності та трансформація громадян із споживачів соціальних пільг на активних платників податків.

Таким чином, перехід від стратегії виключення (соціальної ексклюзії) до стратегії залучення (соціальної інклюзії) в межах інклюзивного підприємництва є головним фактором відновлення суспільної довіри. Світова практика підтверджує: бізнес, що поважає людську гідність, отримує найвищий кредит довіри, який у сучасній економіці є найціннішою валютою.

В сучасних умовах довіра трансформується з суто етичної категорії (фундаментального почуття безпеки і впевненості) у ключову детермінанту економічної ефективності та стратегічний актив організації. У межах інклюзивного підприємництва вона постає специфічним нематеріальним ресурсом, що генерує додану вартість і проявляється через три виміри:

1. *Мінімізація трансакційних витрат.* Організації, що функціонують на засадах прозорих етичних принципів, досягають суттєвої економії ресурсів, які зазвичай спрямовуються на надлишковий адміністративний контроль і багаторівневий юридичний аудит. Формування інклюзивного середовища сприяє високому рівню внутрішньої лояльності працівників, де ідентифікація персоналу з цінностями компанії стає більш ефективним інструментом управління, ніж пряме матеріальне стимулювання.

2. *Консолідація репутаційного капіталу.* Сучасний споживач обирає не лише товар, а й цінності, які він підтримує. Інклюзивне підприємництво формує потужний кредит довіри, оскільки клієнти сприймають свої покупки як внесок у суспільне благо. Це перетворює звичайних покупців на «адвокатів» бренду, що природним чином зміцнює репутацію компанії та дозволяє суттєво оптимізувати витрати на маркетинг.

3. *Забезпечення інституційної стійкості (резильєнтність).* У періоди загальної турбулентності життєздатність бізнесу визначається не лише обсягом оборотних коштів, а й міцністю соціальних зв’язків. Бізнес, що інвестував в інклюзію та етику, оточує себе спільнотою, яка готова підтримати його у важкі часи. Така спільнота виступає буфером у кризових умовах, забезпечуючи підтримку (ресурсну, репутаційну тощо), що є важливим для збереження функціональності бізнесу в непередбачуваних обставинах.

Таким чином, довіра в інклюзивному підприємстві має мультиплікативний ефект. Вона не лише покращує імідж, а й безпосередньо підвищує рентабельність через економію на трансакціях та маркетингу. Відновлення довіри до організації через інклюзивні практики робить бізнес більш стійким, ефективним та адаптивним до криз.

Згідно з дослідженнями, працівники компаній з високим рівнем довіри – у порівнянні з організаціями з низьким її рівнем – відчувають на 74% менше стресу, мають на 106% більше енергії та на 50% вищу продуктивність. Крім того, у таких командах залученість зростає на 76%, задоволеність життям на 29%, а ризик вигорання знижується на 40% [11]. Ці дані свідчать про глибокий зв'язок між довірою і результативністю бізнесу. Вони є фундаментом для утримання талановитих фахівців, створення якісного продукту та зміцнення репутації роботодавця завдяки позитивним відгукам команди.

Згідно з результатами щорічного дослідження Edelman Trust Barometer 2026 (яке охопило майже 34 тис. респондентів у 28 країнах), бізнес продовжує утримувати статус найбільш надійної суспільної інституції (рис.1). Як демонструє рис. 1, рівень довіри до власного роботодавця (78%) та бізнесу в цілому (64%) суттєво перевищує показники неурядових організацій (58%), медіа (54%) та уряду (53%). Примітно, що протягом останнього року рівень суспільної довіри зріс до всіх інституцій, крім неурядових організацій. Цей тренд вимагає переосмислення репутаційних стратегій: бізнес більше не є простим комерційним суб'єктом, він стає головним орієнтиром стабільності. Для України, де довіра до бізнесу традиційно вища, ніж до державних структур, інклюзивні практики можуть стати дієвим інструментом масштабування цієї довіри на загальносуспільний рівень.

В той же час декларування інклюзивних цінностей заради отримання преференцій (податкових пільг, грантів, маркетингових переваг) без реальних інституційних змін створює етичні пастки, що

руйнують суспільну довіру та корпоративну репутацію. Найбільш поширеними етичними пастками є такі:

Етична пастка №1 «Декоративна інклюзія». Використання інклюзивної риторики у публічному просторі за відсутності реальних умов для праці та професійного розвитку вразливих груп зрештою призводить до репутаційної кризи, підризу фундаменту довірчих відносин та дискредитації інклюзивних ініціатив у цілому.

Етична пастка №2 «Формалізм». Впровадження інклюзивних рішень «для галочки» (нефункціональні пандуси або формальне квотування робочих місць) сприймається як прояв неповаги та байдужості. Це не лише нівелює інвестиції у безбар'єрність, а й посилює соціальне відчуження вразливих груп, демонструючи фасадний характер етичних принципів компанії.

Етична пастка №3 «Патерналізм». Сприйняття працівників як об'єкт благодійності, а не рівноправних партнерів нівелює їхню професійну гідність, консервує стереотипи про «неефективність» інклюзії та перешкоджає справжній соціальній інтеграції.

Для запобігання деструктивним наслідкам та зміцнення суспільної довіри, інклюзивне підприємництво має дотримуватися пріоритетності реальних трансформацій над медійним висвітленням, залучати представників вразливих груп до розробки інклюзивних стратегій за принципом «нічого для нас без нас», а також бути готовим до відкритого діалогу щодо власних недоліків, що є надійнішим підґрунтям для довіри, ніж створення бездоганного, але неправдивого іміджу.

2026 Edelman Trust Barometer

Trust Increases For Each Institution Except NGOs; Only My Employer and Business Trusted

Percent trust

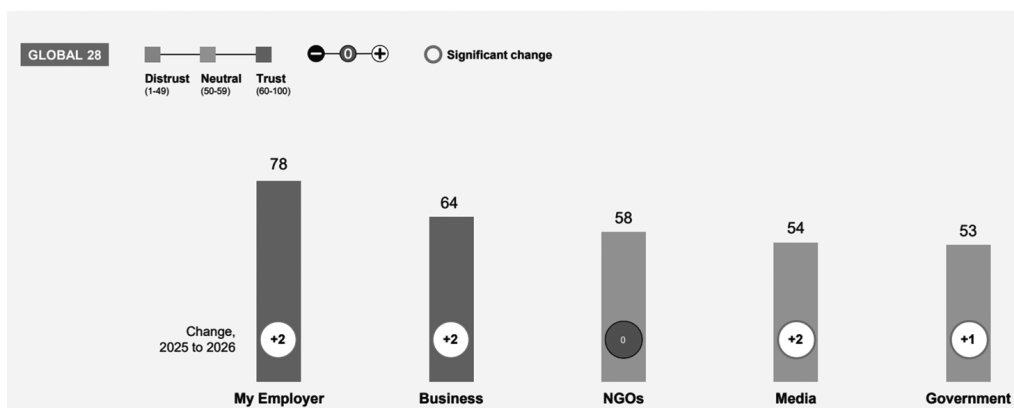

Рис. 1. Рівень довіри до бізнесу та інших інституцій, 2026 до 2025 рр.

Джерело: сформовано авторами на основі [12]

У контексті повоєнного відновлення України інклюзивне підприємництво, що розвивається на засадах довіри, стає стратегічним інструментом національної безпеки та соціальної згуртованості. Подолання архітектурних, цифрових та ментальних бар'єрів відновлює віру громадян у державні й бізнес-інституції як у справедливій та людиноцентричній структурі. Водночас перехід від бізнес-моделі «соціальної допомоги» до «економічної активності» дозволяє перетворити представників вразливих груп на активних драйверів відбудови. Це формує нову суспільну угоду, де довіра ґрунтується на повазі до людської гідності та визнанні професійного внеску кожного.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що інклюзивне підприємництво є не лише прогресивною бізнес-моделлю, а й стратегічно важливим інструментом відновлення суспільної довіри. Воно виступає дієвим механізмом реінтеграції ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю та інших вразливих груп у активне економічне життя. Ефективна залученість цих груп є найбільш переконливим свідченням відновлення соціальної справедливості. Зрештою, успіх інклюзивних ініціатив конвертується у зростання інституційної довіри до державних та бізнесових інституцій, закладаючи фундамент для стійкого розвитку соціуму в умовах повоєнного відновлення.

Література:

1. Shaheen G., Tihic M., El-Java A.-Q. Inclusive Entrepreneurship. 2001. URL: https://www.researchgate.net/publication/267925329_Inclusive_Entrepreneurship (дата звернення 12.04.2026)
2. Sarhan M.L., Ab.Aziz K. Can inclusive entrepreneurialism be a solution for unemployed female graduates? A Study on Inclusive Entrepreneurial Intention. *Social Sciences*. 2023. № 12. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci12030151>
3. Greco F., Tregua M., Carignani F., Bifulco F. Silver entrepreneurship: a new trend in startups. *Sinergie. Italian Journal of Management*. 2022. № 40 (3), pp. 123–148. DOI: <https://doi.org/10.7433/s119.2022.06>
4. Bakker R.M., McMullen J.S. Inclusive entrepreneurship: A call for a shared theoretical conversation about unconventional entrepreneurs. *Journal of Business Venturing*. 2023. № 38(1). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2022.106268>
5. Жуковська А.Ю. Наукові детермінанти інклюзивного підприємництва. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2020. № 12. С. 113–120. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-12-11>
6. Kraus K., Kraus N., Ishchenko I. Inclusive Entrepreneurship as a Social Model of Economic Recovery and Sustainable Growth of the Ukrainian Economy. *Modeling the Development of the Economic Systems*. 2026. № 1. pp. 74–79. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2026-19-7>
7. The official website of Deloitte. *The inclusion imperative for boards. Redefining board responsibilities to support organizational inclusion*. URL: https://www.rdcc.ro/wp-content/uploads/2021/11/DI_The-inclusion-imperative-for-boards-1.pdf (дата звернення 15.04.2026)
8. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity. Free Press, 1995. 480 p.
9. Красота О.В., Стуга Р.Л. Міжнародний досвід інклюзивних політик: стратегічні орієнтири для України. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2026. № 28. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19464825>
10. OECD. The Missing Entrepreneurs 2023. Policies for inclusive entrepreneurship and self-employment. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/11/the-missing-entrepreneurs-2023_5bb08bbe/230efc78-en.pdf (дата звернення 20.04.2026)
11. Zak P.J. The Neuroscience of Trust. Management behaviors that foster employee engagement. *Harvard Business Review*. 2017. URL: <https://hbr.org/2017/01/the-neuroscience-of-trust> (дата звернення 20.04.2026)
12. 2026 Edelman Trust Barometer. Global Report Trust Amid Insularity. 2026. Edelman Trust Institute. URL: <https://www.edelman.com/trust/2026/trust-barometer> (дата звернення 20.04.2026)

References:

1. Shaheen G., Tihic M., El-Java A.-Q. (2001) Inclusive Entrepreneurship. Available at: https://researchgate.net/publication/267925329_Inclusive_Entrepreneurship (accessed April 12, 2026)
2. Sarhan M.L., Ab.Aziz K. (2023) Can inclusive entrepreneurialism be a solution for unemployed female graduates? A Study on Inclusive Entrepreneurial Intention. *Social Sciences*. no. 12. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci12030151>
3. Greco F., Tregua M., Carignani F., Bifulco F. (2022) Silver entrepreneurship: a new trend in startups. *Sinergie. Italian Journal of Management*. no. 40 (3), pp. 123–148. DOI: <https://doi.org/10.7433/s119.2022.06>
4. Bakker R.M., McMullen J.S. (2023) Inclusive entrepreneurship: A call for a shared theoretical conversation about unconventional entrepreneurs. *Journal of Business Venturing*. no. 38(1). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2022.106268>
5. Zhukovska A. (2020). Naukovi determinanty inkluzyvnoho pidpryyemnytstva [Scientific determinants of inclusive entrepreneurship]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina – Bulletin of the V.N. Karazin KhNU*, Is. 12, pp. 113–120. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-12-11>
6. Kraus K., Kraus N., Ishchenko I. (2026) Inclusive Entrepreneurship as a Social Model of Economic Recovery and Sustainable Growth of the Ukrainian Economy. *Modeling the Development of the Economic Systems*. no. 1. pp. 74–79. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2026-19-7>

7. The official website of Deloitte. *The inclusion imperative for boards. Redefining board responsibilities to support organizational inclusion*. Available at: https://rdcc.ro/wp-content/uploads/2021/11/DI_The-inclusion-imperative-for-boards-1.pdf (accessed April 15, 2026)
8. Fukuyama F. (1995) *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Free Press, 480 p.
9. Krasota O.V., Stuha R.L. (2026). Mizhnarodnyy dosvid inklyuzyvnykh polityk: stratehichni oriyentyry dlya Ukrainy [International experience of inclusive policies: strategic guidelines for Ukraine]. *Zdobutky ekonomiky: perspektyvy ta innovatsiyi – Economic achievements: prospects and innovations*, no. 28. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19464825> (accessed April 20, 2026)
10. OECD. *The Missing Entrepreneurs 2023. Policies for inclusive entrepreneurship and self-employment*. Available at: https://oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/11/the-missing-entrepreneurs-2023_5bb08bbe/230efc78-en.pdf (accessed April 20, 2026)
11. Zak P.J. (2017) *The Neuroscience of Trust. Management behaviors that foster employee engagement*. *Harvard Business Review*. Available at: <https://hbr.org/2017/01/the-neuroscience-of-trust>
12. 026 Edelman Trust Barometer. *Global Report Trust Amid Insularity*. 2026. Edelman Trust Institute. Available at: <https://www.edelman.com/trust/2026/trust-barometer> (accessed April 20, 2026)

Дата надходження статті: 21.04.2026

Дата прийняття статті: 12.05.2026

Дата публікації статті: 29.06.2026